

Het leefklimaat in Gezinshuizen; leefklimaatonderzoek bij Gezinshuis.com

Rapportage van het onderzoek in mei/juni 2016

Bekken, F.F. MSc.
Willemse, R. BSc.
Dr. G.H.P. van der Helm

gezinshuis
còm

Ferdi Bekken (MSc) is onderzoeker binnen het lectoraat Residentiële Jeugdzorg van Hogeschool Leiden.

Rik Willemse (BSc) is student Klinische Psychologie aan de Open Universiteit en heeft in het kader van zijn afstuderen onderzoek gedaan naar het leefklimaat binnen de gezinshuizen.

Dr. Peer van der Helm is lector van het lectoraat Residentiële Jeugdzorg van Hogeschool Leiden.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
Inleiding	6
Onderzoeksmethode	9
<i>Procedure</i>	9
<i>Beschrijving van de steekproef</i>	9
<i>Beschrijving van de vragenlijsten</i>	9
<i>Analyseplan</i>	10
Resultaten	11
<i>Leefklimaat 8-11 jaar</i>	11
<i>Leefklimaat >12 jaar</i>	13
Discussie en aanbevelingen.....	16
<i>Bespreking resultaten</i>	16
<i>Conclusie en aanbevelingen</i>	16
Referenties	18

Samenvatting

In opdracht van het management van Gezinshuis.com, heeft Hogeschool Leiden (Expertisecentrum Jeugd) onderzoek gedaan naar het leefklimaat binnen de gezinshuizen. Dit is onderdeel van het langlopende onderzoek naar het leef-, leer- en werkklimaat in (residentiële) jeugdzorginstellingen. De rapportage bevat de resultaten van de meting in mei/juni 2016. Van de gezinshuizen die zijn aangesloten bij Gezinshuis.com hebben er 30 (met in totaal 113 kinderen en jongeren) deelgenomen aan het onderzoek. Dat houdt in dat ongeveer 20% van de gezinshuizen deel hebben genomen. Voor het onderzoek hebben de kinderen en jongeren in de gezinshuizen vragenlijsten (Group Climate Inventory) ingevuld over de beleving van het leefklimaat in het gezinshuis. Onder het leefklimaat wordt onder andere de beleving van de ondersteuning van de gezinshuisouders, de sfeer in het gezinshuis, de eerlijkheid van regels, deprivatie en mate waarin jongeren dingen leren verstaan. De resultaten van de steekproef bij de gezinshuizen zijn vergeleken met scores van kinderen en jongeren die in residentiële jeugdzorginstellingen verblijven, die dezelfde vragenlijst hebben ingevuld.

Uit de resultaten van dit eerste onderzoek blijkt dat er over het algemeen in de onderzochte gezinshuizen een positief leefklimaat door de kinderen en jongeren werd ervaren (zowel voor de groep 8-11 jaar als de 12+ groep). Er zijn verschillen tussen gezinshuizen, maar voor alle gezinshuizen geldt dat de leefklimaatfactoren positief worden ervaren. Ook ten opzichte van de residentiële voorzieningen is het leefklimaat in de gezinshuizen significant positiever. Het resultaat van deze eerste studie is zondermeer positief te noemen. De resultaten van het onderzoek ondersteunen namelijk de hypothese dat een kleinschalige woonvoorziening een positief effect heeft op de beleving van het leefklimaat (Bekken, & Van der Helm, in press).

Verdiepend vervolgonderzoek naar de gezinshuizen kan inzicht bieden in de beleving van de jeugdigen en jongeren in de gezinshuizen. Vervolgonderzoek kan zich richten op de verklaringen voor de resultaten van het huidige onderzoek. Hoe komt het bijvoorbeeld dat het leefklimaat in gezinshuizen veel positiever wordt ervaren? Komt dit ook tot uiting in het gedrag van de kinderen en jongeren? Daarnaast zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op de belevingen en ervaringen van gezinshuisouders en de biologische kinderen van de gezinshuizen. Staan zij er net zo positief in? Tot slot zou vervolgonderzoek kunnen aantonen of de gezinshuizen in staat zijn om de positieve resultaten te behouden en in welke mate dit de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongeren beïnvloed.

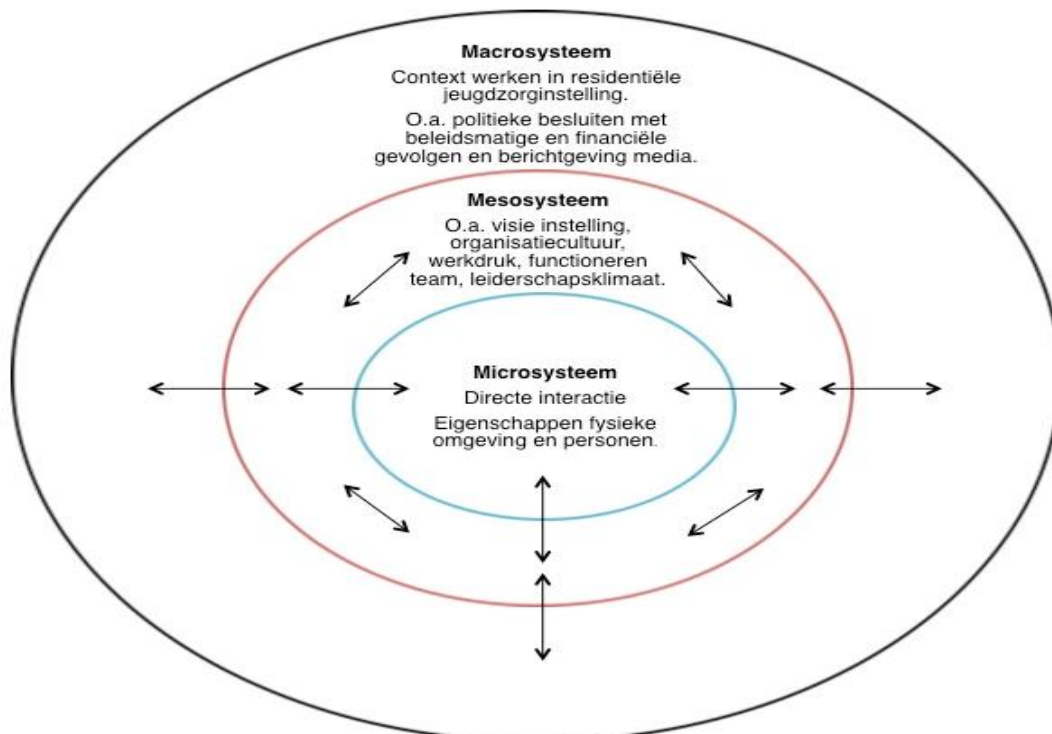
Uit het onderzoek volgen een aantal aanbevelingen. Een eerste aanbeveling is dat de resultaten van het onderzoek worden besproken met de gezinshuisouders en de kinderen en jongeren die deel hebben genomen aan het onderzoek. Het bespreken van de resultaten (ook met de kinderen/jongeren) zorgt ervoor dat het leefklimaat gaat 'leven' in het gezinshuis en zorgt voor een gedeelde verantwoordelijkheid om een positief leefklimaat te creëren. Op die manier kan het leefklimaat in de gezinshuizen die een relatief lage score hebben behaald positief worden beïnvloed. Daarnaast kunnen gezinshuisouders, door ervaringen te delen of door intervisie leren van elkaar en elkaar helpen het leefklimaat positief te beïnvloeden. Een andere aanbeveling is herhalen van het leefklimaatonderzoek. Uit ervaring weten we dat herhaald meten, eventueel in combinatie met coaching goed werkt en de gezinshuisouders houvast biedt. Tot slot verdient het aanbeveling om bij de volgende meting ook het werkklimaat van de gezinshuisouders (en het klimaat van de eigen kinderen) te meten. Dergelijke additionele informatie kan meer inzicht verschaffen in de wisselwerking tussen de ervaring van het leefklimaat tussen gezinshuisouders, gezinshuis kinderen en eigen kinderen. Het valt te verwachten dat kinderen in een dergelijk positief klimaat zullen groeien en floreren. Uit analyse van de uitstroomgegevens kan worden opgemaakt of de kinderen en jongeren na het verblijf in een gezinshuis inderdaad vooruit zijn gegaan. Dat valt wel te verwachten, want ieder kind wil naast overleven ook groeien en erbij horen.

Inleiding

In opdracht van Gezinshuis.com, heeft Hogeschool Leiden (Expertisecentrum Jeugd) onderzoek gedaan naar het leefklimaat binnen de gezinshuizen. Een gezinshuis is een kleinschalige vorm van residentiële zorg, waarbij kinderen en jongeren (hierna: jongeren) in een gezinssituatie worden opgevangen in een normale leefomgeving. Deze vorm van hulpverlening wordt gekenmerkt door de continue aanwezigheid van vaste verzorgers. De jongeren worden begeleid en opgevoed door gezinshuisouders, die vaak ook nog eigen kinderen hebben. De gezinshuisouders zijn 24/7 aanwezig en beschikbaar voor de jongeren.

De sociale interacties die plaatsvinden in het gezinshuis worden volgens het bio-ecologisch model van Bronfenbrenner (1992) beïnvloed door verschillende niveaus. De directe interacties tussen jongeren en gezinshuisouders wordt het 'microsysteem' genoemd, waarbij sprake is van constante wederzijdse beïnvloeding tussen de jongeren, gezinshuisouders en de directe, fysieke omgeving. Daarnaast worden met name de gezinshuisouders beïnvloed door factoren van buitenaf ('mesosysteem'), die vallen onder het *werkklimaat*. Hier onder valt de beleving van verschillende aspecten van het werken in een instelling of gezinshuis (bijvoorbeeld tevredenheid, motivatie en werkdruk van de gezinshuisouders, en daarnaast leiderschapsklimaat/aansturing en samenwerking met de organisatie) (Van der Helm, Boeke, Stams, & Van der Laan, 2011d). Dit geldt ook voor het klimaat dat de jongeren ervaren op school (leerklimaat), die een wederzijdse relatie vertoont met het leefklimaat: motivatie voor school gaat vaak hand in hand met motivatie voor gedrag in het gezinshuis (Beld, Van der Helm, De Swart, & Stams, submitted). De verschillende elementen binnen het leef-, leer- en werkklimaat beïnvloeden elkaar. Dit geheel staat onder invloed van de buitenwereld (geen onderdeel van deze rapportage¹).

Figuur 1: De situatie van het een residentiële jeugdzorginstelling (jeugdzorg en het onderwijs) beschouwd volgens de systeemtheorie van Bronfenbrenner.

Op basis van het model van Bronfenbrenner wordt verwacht dat het verblijf in gezinshuizen door jongeren positief wordt ervaren door jongeren ten opzichte van het verblijf in residentiële

¹ Zie <https://www.hsleiden.nl/residentiële-jeugdzorg> voor meer informatie over het leer- en werkklimaat

jeugdzorginstellingen. Ten eerste is de voorziening kleinschalig, waarbij per gezinshuis gemiddeld 3 tot 6 uithuisgeplaatste jongeren wonen. In een situatie waarin jongeren en gezinshuisouders samen worden geplaatst is er sprake van een bijzondere sociale situatie, waarin zowel jongeren als gezinshuisouders constant op elkaar reageren. Er zijn vier sociale situaties die voor deze jongeren het meeste problemen opleveren: zich sociaal benadeeld voelen, competitieve situaties, het vragen en geven van hulp en het accepteren van autoriteit. De jongeren reageren vaak inadequaat door middel van agressie of terugtrekking (Matthys, Cuperus, & Van Engeland, 1999). In een gezinshuis (voornamelijk in de eerste periode) komen deze situaties zeer regelmatig voor (Van der Helm, Stams, & Van der Laan, 2011). Het probleemgedrag van jongeren kan voor een groot deel worden toegeschreven aan een gebrekkig informatieverwerkingssysteem, waarbij sociale signalen verkeerd worden waargenomen en verwerkt (deviante cognities; Crick & Dodge, 1996). Het gebrek aan sociale vaardigheden kan ertoe leiden dat probleemgedrag zich ook binnen het gezinshuis kan manifesteren. Geringe sociale vaardigheden hebben tevens effect op de relatie met gezinshuisouders en andere jongeren, waardoor het leefklimaat in het gezinshuis negatief kan worden beïnvloed (Van der Helm et al., 2011). Met minder jongeren in het gezinshuis is het aannemelijk dat er minder sociale nadeelsituaties plaatsvinden, waardoor jongeren minder negatief worden beïnvloed in hun gedrag. Ten tweede zijn de gezinshuisouders door de kleinschalige voorziening beter in staat een goede vertrouwensband en alliantie met de jongeren op te bouwen. Uit onderzoek is gebleken dat responsiviteit kan worden gekenmerkt door het bieden van hulp en steun, stimulans van ontwikkeling, een betrouwbare en respectvolle bejegening en consistentie in regelgeving en beschikbaarheid (voor meer informatie zie: Ackerman & Hilsenroth, 2003; Marshall et al., 2003). Recent onderzoek heeft tevens het belang van een positieve relatie aangetoond, omdat het bijvoorbeeld de behandelmotivatie van jongeren verhoogd (Roest, Van der Helm, & Stams, 2016).

Het leefklimaat

Het leefklimaat omvat de ondersteuning die wordt geboden door de gezinshuisouders (*Ondersteuning*), de zingeving van het verblijf (*Groei*), de mate en eerlijkheid van controle en handhaving daarvan en de mate waarin structuur (*Repressie*), veiligheid en vertrouwen wordt gekoesterd (*Sfeer*) (zie Van der Helm et al., 2011 voor een uitgebreide beschrijving). Het leefklimaat kan variëren van open tot gesloten.

Onderzoek van Van der Helm, Klapwijk, Stams en Van der Laan (2009) omschrijft een aantal factoren dat een *open leefklimaat* voorspelt. Het gaat dan om het ervaren van eigen verantwoordelijkheid, gelijkwaardige communicatie, elkaar kunnen aanspreken op gedrag vanuit een opbouwende invalshoek, het nastreven van individuele groei, respect voor elkaar en experimenteeruimte voor de jongeren waarin de jongeren fouten kunnen en mogen maken.

Van een *gesloten leefklimaat* aan de andere kant, is sprake als er weinig ondersteuning van de gezinshuisouders is, de mogelijkheden voor groei minimaal zijn, er een grimmige en weinig uitnodigende sfeer hangt en er sprake is van veel repressie. Tevens kenmerkt het zich door weinig (dag)structuur, ruimte en tijd voor de jongeren, gevoelens van onveiligheid, verveling, wantrouwen tussen de jongeren, wantrouwen naar de gezinshuisouders, gevoelens van wanhoop en een gebrek aan toekomstperspectief. In een gesloten leefklimaat is er een onevenwichtige machtsbalans, een gebrek aan wederzijds respect en ligt de nadruk op straffen en regels (Van der Helm et al., 2009; Van der Helm et al., 2011a).

Diverse studies hebben aangetoond dat een open leefklimaat positieve behandel-effecten heeft in tegenstelling tot een gesloten en repressief klimaat, die vaak negatieve behandel-effecten heeft. Een open leefklimaat draagt bijvoorbeeld bij aan een afname van agressie incidenten (Ros, Van der Helm, Wissink, Stams, & Schaftenaar, 2013), hogere behandelmotivatie, meer empathie, interne locus of control, betere omgang met sociale probleemsituaties en meer emotionele stabiliteit (Eltink, Van der Helm, Wissink, & Stams, 2015; Heynen et al., 2016; Van der Helm et al., 2011a; Van der Helm et al., 2009; Van der Helm, et al., 2011c; Van der Helm et al., 2011b; Wilson & Lipsey, 2007, zie voor een volledig overzicht: Soeverein, Van der Helm, & Stams, 2013). Aan de andere kant heeft een gesloten en repressief leefklimaat negatieve effecten voor de behandeling van jongeren (zie De Valk et al., 2015; 2016). In tegenstelling tot een open leefklimaat kan dit alles leiden tot een afname van behandelmotivatie, meer agressief gedrag van jongeren, emotionele instabiliteit bij jongeren (Van der

Helm et al., 2009; Van der Helm et al., 2011a; Van der Helm et al., 2011b; Van der Helm, Stams, Van Genabeek, & Van der Laan, 2011; Van der Helm, & Stams., 2012; Wilson & Lipsey, 2007). Een gesloten klimaat leidt niet zelden tot breuken in de werkalliantie en doorplaatsing, onder andere doordat er bij een gesloten leefklimaat meer incidenten plaatsvinden en vaak gepaard gaat met hoge werkdruk onder medewerkers (Dekker, Van Miert, Roest, & Van der Helm, 2013). Deze processen kunnen leiden tot een negatieve cyclus, iets wat verdere negatieve gevolgen kan hebben voor de jongere (Leloux-Opmeer, Kuiper & Scholte, 2016).

Dit onderzoeksrapport geeft inzicht in de perceptie van het sociale klimaat van de jongeren in de gezinshuizen (leefklimaat), hetgeen een aanknopingspunt kan zijn om het klimaat positief te beïnvloeden.

Onderzoeksmethode

Procedure

Middels presentaties tijdens een franchisemeeting zijn gezinshuisouders ingelicht over het leefklimaatonderzoek en is aangekondigd dat het onderzoek tevens zou gaan plaatsvinden bij de gezinshuizen. Gezinshuizen die interesse hadden in het onderzoek konden contact opnemen met een onderzoeker vanuit Hogeschool Leiden. Daarnaast zijn gezinshuisouders middels een informatiebrief, per e-mail en telefonisch geworven.

Gezinshuisouders die interesse hadden getoond om deel te nemen aan het onderzoek zijn benaderd door de onderzoekcoördinator vanuit Hogeschool Leiden, die een afspraak met hen heeft ingepland. De gezinshuisouders konden kiezen of de vragenlijsten naar het betreffende gezinshuis opgestuurd werden voorzien van een informed consent en instructie omtrent het invullen van de vragenlijsten, of dat de onderzoek coördinator langs kwam bij het betreffende gezinshuis om bij de jongeren de vragenlijsten af te nemen. De periode van afname van de vragenlijsten liep van mei t/m juni 2016.

De deelname van de jongeren is op vrijwillige basis en de gegevens zijn geanonimiseerd verwerkt. Jongeren van 12 jaar en ouder hebben zelf een informed consent getekend, waarin zij verklaarden op de hoogte te zijn gebracht van het doel, de methode en anonimiteit van het onderzoek. Voor kinderen jonger dan 12 jaar was eveneens toestemming van een wettelijk vertegenwoordiger noodzakelijk.

Beschrijving van de steekproef

In totaal hebben 30 gezinshuizen (ongeveer 20% van de aangesloten gezinshuizen bij Gezinshuis.com) deelgenomen aan het onderzoek, waarvan 113 jongeren een vragenlijst hebben ingevuld. Van die 113 jongeren hebben 90 jongeren een reguliere vragenlijst ingevuld (jongeren van 12 jaar en ouder) en 23 jongeren een verkorte vragenlijst (jongeren in de leeftijd 8-11 jaar; zie tabel 1). De gemiddelde leeftijd van de jongeren die de 12+ vragenlijst hebben ingevuld bedroeg 14 jaar en de gemiddelde leeftijd van de jongeren die de verkorte versie hebben ingevuld 9 jaar. Bij beide steekproeven was de verhouding jongens/meisjes ongeveer gelijk.

Tabel 1: Overzicht demografische gegevens van kinderen uit de gezinshuizen

	aantal	gemiddelde			SD	%	%
		leeftijd	jongste	oudste		jongens	meisjes
8-11 jaar	23	9.70	8	11	1.13	48	52
> 12 jaar	90	14.31	12	18	1.61	47	53

Het aantal jongeren binnen de gezinshuizen loopt uiteen van 1 tot 12. De meeste gezinshuizen hadden vier jongeren die deelnamen aan het onderzoek (7x). Daarnaast hadden zes gezinshuizen één jongere en zes gezinshuizen drie jongeren. Tot slot hadden drie gezinshuizen twee en vijf jongeren en vijf gezinshuizen zes of meer jongeren.

Beschrijving van de vragenlijsten

Er zijn twee versies van de leefklimaatvragenlijst afgenomen. Een reguliere versie (Group Climate Inventory; hierna GCI) voor jongeren van 12 jaar en ouder, en een verkorte versie van de GCI die meer geschikt wordt geacht voor jongeren tussen 8 en 11 jaar. Beide vragenlijsten zijn te vinden op: <http://www.hsleiden.nl/lectoraten/residentiële-jeugdzorg>. Beide vragenlijsten zijn door inhoudsdeskundigen aangepast voor het gebruik in gezinshuizen. Bijvoorbeeld het woord 'groepsleider' werd vervangen door 'gezinshuisouder'. Een voorbeeldvraag is: 'De gezinshuisouders behandelen mij onpartijdig en oprecht'.

De GCI bestaat uit 29 items op een Likert-schaal met vijf keuzemogelijkheden die lopen van 1 = 'helemaal niet van toepassing' tot 5 = 'helemaal wel van toepassing' (Van der Helm et al., 2011c). Het instrument bevat de vier schalen die in de inleiding beschreven staan. De schaal *Ondersteuning* bestaat uit 11 items, de schaal *Groei* bestaat uit 6 items, de schaal *Repressie* kent 7 items en de schaal *Sfeer*

bestaat uit 5 items. Naast het invullen van de GCI zijn de jongeren ook gevraagd verschillende factoren van het leefklimaat te beoordelen met een rapportcijfer. De rapportcijfers vertegenwoordigen direct de mening van de jongere; een schaalscore is daarentegen een gecombineerde score.

De verkorte versie van de GCI bestaat uit 11 items, die tevens op een Likert-schaal met vijf keuzemogelijkheden worden gescoord. In tegenstelling tot de reguliere GCI, wordt er bij de verkorte versie alleen onderscheid gemaakt tussen open leefklimaat (ondersteuning, groei en sfeer) en gesloten leefklimaat (repressie). Het open leefklimaat bevat daarbij 7 items en gesloten leefklimaat 4 items.

Analyseplan

Voor het verwerken van de resultaten en het uitvoeren van analyses is gebruik gemaakt van het programma SPSS. De schaalscore van een respondent ontstaat door de respons van alle items die binnen de schaal vallen bij elkaar op te tellen en de som vervolgens te delen door het aantal items waar de schaal uit bestaat. Een gemiddelde schaalscore (M) voor het leefklimaat heeft hierdoor een minimale score van 1 en een maximale score van 5. Een schaalscore van een respondent kan alleen worden berekend als de betreffende respondent 80% van de items uit een schaal heeft beantwoord. Hierdoor kan het voorkomen dat het aantal respondenten waar een gemiddelde schaalscore op is gebaseerd afwijkt van het totale aantal respondenten binnen de betreffende steekproef.

Met betrekking tot de schalen van het leefklimaat betekent een hoge score op ondersteuning, groei, sfeer een positieve uitkomst voor het leefklimaat. Een hoge score op repressie geeft echter een negatieve uitkomst voor het leefklimaat. De standaardafwijking (SD) geeft de spreiding rondom het gemiddelde weer. Een hogere standaardafwijking geeft aan dat veel scores ver van het gemiddelde afliggen en een lagere standaardafwijking geeft aan dat veel scores rondom het gemiddelde liggen.

De betrouwbaarheden van de schalen van de reguliere vragenlijst was goed: *Groei* ($\alpha = .928$), *Ondersteuning* ($\alpha = .872$), *Sfeer* ($\alpha = .851$), *Repressie* ($\alpha = .670$) en *Totaal leefklimaat* ($\alpha = .941$). Van de verkorte vragenlijst was de betrouwbaarheid van de schalen *Open leefklimaat* ($\alpha = .804$) en *Totaal leefklimaat* ($\alpha = .674$) goed en die van *Gesloten leefklimaat* ($\alpha = .367$) laag. De betrouwbaarheid van de schaal *Gesloten leefklimaat* werd niet hoger door het uitsluiten van items. De resultaten van de schaal *Gesloten leefklimaat* dienen met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd.

De resultaten van de totale steekproef van het leefklimaatonderzoek zijn vergeleken met de gegevens van een referentiegroep, bestaande uit gegevens van jongeren die verblijven in een residentiële jeugdzorginstelling. De gemiddelde leeftijd van de 12+ referentiegroep, die uit 259 jongeren bestaat, is 15.5 jaar ($SD = 1.21$). De referentiegroep van de verkorte lijst bestaat uit data van 277 kinderen en jongeren in de leeftijd van 8-14 jaar (gemiddeld 11.7 jaar) uit de residentiële jeugdzorg die de vragenlijst hebben ingevuld ($SD = 2.23$). Voor beide groepen was de gemiddelde leeftijd van de referentiegroep hoger ten opzichte van de steekproef. Het verschil in gemiddelde leeftijd tussen de steekproef en de referentiegroep kan mogelijk van invloed zijn op de resultaten.

Om de uitkomsten te kunnen vergelijken wordt gebruik gemaakt van de *t-toets* en de Cohen's *d* (Cohen, 1992). De steekproef 12+ was dermate groot dat de *t-toets* geschikt was om de *t-toets* voor het verschil tussen de gemiddelden te berekenen. Er is eenzijdig getoetst met een significantieniveau van 5%. Voor de steekproef 8-11 jaar is de Cohen's *d* gebruikt om het verschil tussen de twee gemiddeldes te berekenen. De Cohen's *d* is een maat (indexcijfer) voor effectgrootte, die kan worden berekend om resultaten van verschillende metingen of resultaten van verschillende kleine steekproeven met elkaar te vergelijken. De Cohen's *d* kan zowel een positieve als negatieve waarde hebben. In onderstaande tabel staan de waardes die de *d* kan aannemen en de grootte van het effect.

Tabel 2. Waardes van de Cohen's *d* en de grootte van het daarbij behorend effect

Cohen's <i>d</i>	Effect
<1.30 of > 1.30	Zeer groot of sterk effect
(-).80 tot (-)1.29	Groot of sterk effect
(-).50 tot (-).79	Middelgroot effect
(-).20 tot (-).49	Klein tot middelgroot effect
-.19 tot .19	Geen of verwaarloosbaar effect

Resultaten

Leefklimaat 8-11 jaar

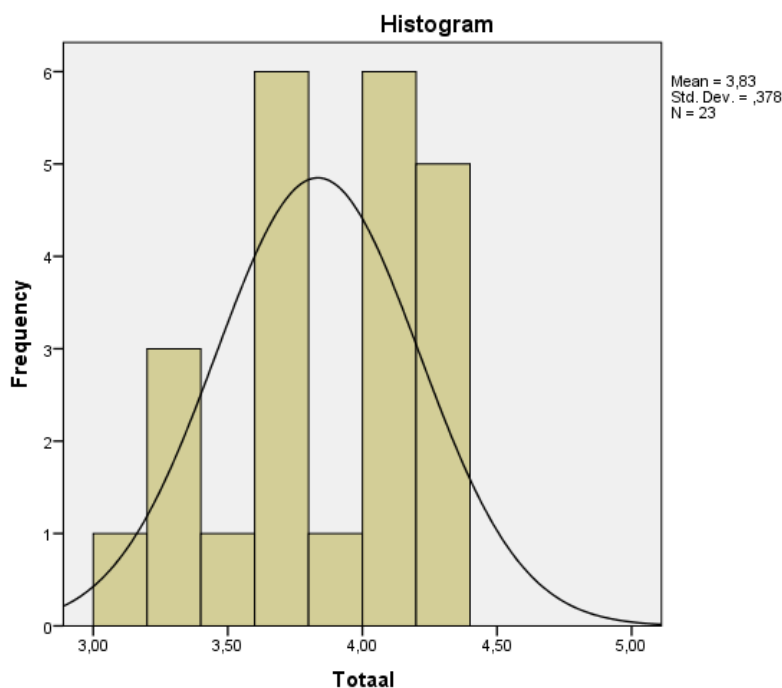
In totaal hebben 23 jongeren de verkorte versie van de vragenlijst ingevuld (zie tabel 3). Uit de resultaten blijkt dat het leefklimaat zeer positief wordt ervaren door de jongeren. Het leefklimaat wordt in veel hogere mate open ervaren ($M = 4.42$, $d = .87$) en in iets lagere mate gesloten ($M = 2.77$, $d = -.35$) ervaren ten opzichte van de referentiegroep. De referentiegroep bestaat uit jongeren die verblijven in residentiële jeugdzorginstellingen.

Tabel 3: scores van de leefklimaatvragenlijst van de jongeren uit de gezinshuizen ten opzichte van de jongeren uit de referentiegroep

	Gezinshuizen 8-11 jaar			Referentiegroep			Vershil GH – referentiegroep
	Aantal respondenten	Gemiddelde score	Standaardafwijking	Aantal respondenten	Gemiddelde score	Standaardafwijking	Cohen's d
Gesloten leefklimaat	23	2.77	.59	269	3.02	.82	-.35
Open leefklimaat	23	4.42	.54	270	3.78	.89	.87

In figuur 2 is de verdeling van de scores van de verschillende gezinshuizen weergegeven. Hieruit blijkt dat de scores uiteenlopen van 3.07 tot 4.36, waarbij de meeste gezinshuizen een score rond de 4 of hoger hebben. Dat is hoog, gezien de maximale schaalscore 5 is.

Figuur 2: Overzicht van het aantal gezinshuizen (verticale as) en de leefklimaatcores (horizontale as) van de gezinshuizen die deel hebben genomen (voor het berekenen van het totale leefklimaat zijn de schalen 'open leefklimaat' en 'gesloten leefklimaat' bij elkaar opgeteld).

De positieve schaalscores van het leefklimaat worden tevens ondersteund door de rapportcijfers die de jongeren hebben gegeven aan de elementen van het leefklimaat (zie tabel 4). De schaalscores vormen een gecombineerde score van items, terwijl de rapportcijfers een directe mening van de kinderen vertegenwoordigen. Gemiddeld zijn de kinderen het meest positief over de veiligheid in de gezinshuizen voor zichzelf ($M = 8.7$) en voor andere kinderen ($M = 8.1$), de ondersteuning van de gezinshuisouders

($M = 8.5$) en hetgeen zij leren ($M = 8.1$). Daarnaast zijn de jongeren in bovengemiddelde mate tevreden over de sfeer in het gezinshuis ($M = 7.8$), de eerlijkheid van de regels ($M = 7.2$) en de eerlijkheid van de kinderen in het gezinshuis ($M = 6.8$). Wat opvalt is dat de rapportcijfers van alle elementen (met uitzondering van de ondersteuning van de gezinshuisouders), uiteenlopen van een ruime onvoldoende tot de maximale score.

Tabel 4: Rapportcijfers van de kinderen uit de gezinshuizen (8-11 jaar) voor de elementen van het leefklimaat.

	Aantal jongeren	Laagste cijfer	Hoogste cijfer	Gemiddelde	Standaardafwijking
Ondersteuning van de gezinshuisouders	22	6.0	10.0	8.5	1.37
Wat je hier leert in het gezinshuis	22	1.0	10.0	8.3	2.35
De sfeer in het gezinshuis	22	2.0	10.0	7.8	1.94
Eerlijkheid in het gezinshuis	22	4.0	10.0	6.8	1.93
De (eerlijkheid van de) regels in het gezinshuis	21	1.0	10.0	7.2	2.96
Jouw veiligheid in het gezinshuis	22	2.0	10.0	8.7	2.43
De veiligheid van anderen in het gezinshuis	22	3.0	10.0	8.1	2.21

De kinderen hebben bij hun rapportcijfer ook een toelichting kunnen geven. Ruim de helft van de kinderen heeft dit gedaan. Achtereenvolgens worden de toelichtingen bij de elementen: *Ondersteuning van de gezinshuisouders*, *Wat je hier leert in het gezinshuis*, *De sfeer in het gezinshuis*, *De eerlijkheid in het gezinshuis*, *De (eerlijkheid van de) regels in het gezinshuis*, *Jouw veiligheid in het gezinshuis* en *De veiligheid van anderen in het gezinshuis* besproken.

In de toelichtingen voor de **ondersteuning** geven de kinderen unaniem aan dat ze goed geholpen worden, dat ze hulp krijgen als ze dat nodig hebben, dat de gezinshuisouders voor ze klaar staan en goed voor ze zorgen. Voorbeelden van toelichtingen van kinderen zijn: 'Omdat ze heel goed voor mij zorgen', 'Wat ze geven veel steun in moeilijke omstandigheden', 'Als ik problemen heb zoeken ze oplossingen' en 'Omdat ze altijd voor je klaar staan'.

Met betrekking tot hetgeen ze leren geven de kinderen aan veel (nieuwe dingen) te **leren**, waar ze later ook veel aan zullen hebben ('Ik heb er wat aan voor later', 'Heel veel, maar veel dingen begrijp ik nog niet altijd', 'Ik vind het fijn om te leren en krijg graag complimenten' en 'Ze leren mij meer zelfstandig te zijn'). Slechts drie kinderen gaven een onvoldoende voor dit element, waarvan er twee als toelichting gaven: 'Niks' en 'Omdat het geen school is'.

Over de **sfeer** in het gezinshuis geeft ongeveer de helft van de kinderen (7) aan dat het erg gezellig is in het gezinshuis (bijvoorbeeld: 'Wel gezellig. We knutselen en doen spelletjes', 'Omdat het hier vaak gezellig is'). Daarnaast geven drie kinderen aan dat het vaak wel gezellig is, maar niet altijd ('Sommige zijn wel gezellig en anderen niet', 'Ik vind het niet altijd heel leuk' en 'Het is 9 van de 10 keer heel leuk'). Tot slot geven vijf kinderen aan dat het (soms) erg druk is of dat ze last hebben van één van hun groepsleden (bijvoorbeeld: 'Aan tafel met eten is het wel vaak druk', 'Het is hier best druk, maar ook leuk' en 'Omdat er wel gezeur is hier (vooral jongen)').

Met betrekking tot de **eerlijkheid** van de kinderen, geeft de meerderheid van de kinderen (10) dat zij niet altijd eerlijk zijn en dat iedereen wel eens liegt (bijvoorbeeld: 'Iedereen liegt wel eens', 'Niet iedereen is eerlijk, zoals ik en nog iemand anders' en 'We zijn bijna nooit eerlijk als [namen gezinshuisouders] het aan ons vragen').

Over de **regels** geven de kinderen over het algemeen aan dat die 'Goed' of 'Terecht' zijn, omdat die bij de leeftijd horen. De meeste kinderen houden zich dan ook aan de regels, hoewel twee kinderen aangeven de regels niet leuk te vinden of het niet eens te zijn met sommige regels. De vijf kinderen die dit element met een onvoldoende hebben beoordeeld hebben geen toelichting gegeven bij de rapportcijfers.

De overgrote meerderheid van de kinderen (11) geven aan zich **veilig** te voelen in het gezinshuis, omdat de gezinshuisouders aardig tegen hen doen en hen beschermen ('Ik ben hier altijd veilig geweest', 'Ik voel me helemaal veilig' en 'Ze beschermen mij altijd'). Twee kinderen geven daarnaast aan het eng te vinden in het gezinshuis en bang te zijn dat een ander kind in het gezinshuis de boosheid op hem/haar afreageert.

De **veiligheid van andere kinderen** is volgens de kinderen iets minder. Dat blijkt ook uit de toelichtingen die de kinderen hebben gegeven. Zij geven aan dat sommige andere kinderen bang zijn voor anderen ('Als iemand boos is, zijn sommige kinderen bang', 'Andere kinderen zijn wel bang en vertrouwen de gezinshuisouders niet zo goed' en 'Sommige kinderen niet').

Leefklimaat >12 jaar

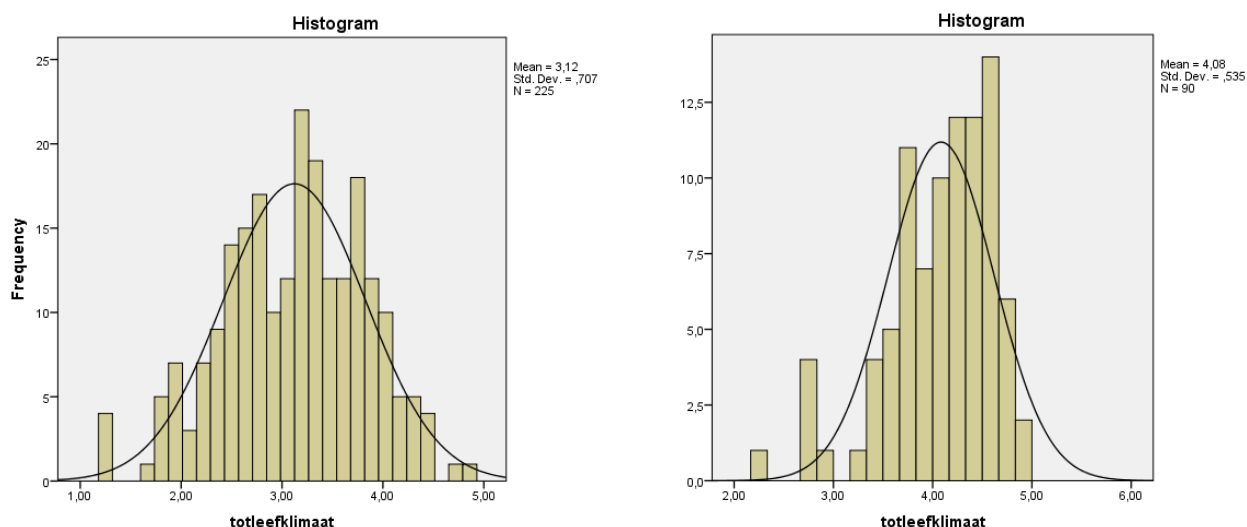
In totaal hebben 90 jongeren de reguliere vragenlijst over het leefklimaat ingevuld. De resultaten zijn weergegeven in tabel 5. Uit de tabel blijkt dat het leefklimaat in de gezinshuizen significant positiever wordt ervaren, wanneer het wordt afgezet tegen het leefklimaat in residentiële zorginstellingen ($M = 4.08$; $t(345) = -11.789$, $p = .000$). De jongeren ervaren een significant hogere mate van ondersteuning ($M = 4.33$; $t(343) = -8.829$, $p = .000$), een significant hogere groeibeleving ($M = 4.36$; $t(345) = -7.903$, $p = .000$), ervaren significant minder repressie ($M = 2.46$; $t(343) = -7.903$, $p = .000$) en tot slot een significant positievere sfeer ($M = 4.04$; $t(345) = -9.870$, $p = .000$) ten opzichte van de referentiegroep.

Tabel 5: scores van de leefklimaatvragenlijst van de jongeren uit de gezinshuizen ten opzichte van de jongeren uit de referentiegroep

	Gezinshuizen 12+			Referentiegroep			Verschil GH – referentiegroep
	<i>Aantal respondent en</i>	<i>Gemiddelde score</i>	<i>Standaard-afwijking</i>	<i>Aantal respondent en</i>	<i>Gemiddelde score</i>	<i>Standaard-afwijking</i>	<i>t (df), p</i>
Ondersteuning	90	4.33	.57	255	3.47	.87	$t(343) = -8.829$, $p = .000^{***}$
Groei	90	4.36	.72	257	3.43	1.03	$t(345) = -7.903$, $p = .000^{***}$
Repressie	90	2.46	.62	255	3.51	.66	$t(343) = 13.260$, $p = .000^{***}$
Sfeer	90	4.04	.67	257	3.05	.87	$t(345) = -9.870$, $p = .000^{***}$
Totaal leefklimaat	90	4.08	.53	257	3.13	.70	$t(345) = -11.789$, $p = .000^{***}$

In onderstaand figuur is de verdeling van de leefklimaatcores te zien van de verschillende gezinshuizen. De scores lopen uiteen van minimaal 2.31 tot 4.86. Daarbij is tevens goed te zien dat het zwaartepunt van de scores bij de gezinshuizen veel hoger ligt ten opzichte van de referentiegroep. Op de rechter figuur is te zien dat het gemiddelde van de gezinshuizen rond de 4 is, en dat de meeste gezinshuizen rond die gemiddelde score liggen (weinig spreiding). Bij de referentiegroep hebben de meeste leefgroepen een gemiddelde van iets meer dan 3 en is er ook iets meer spreiding in de resultaten. Hoewel er tussen de gezinshuizen sprake is van redelijk wat spreiding, is de spreiding kleiner ten opzichte van de referentiegroep.

Figuur 3: Overzicht van het aantal gezinshuizen/leefgroepen (verticale as) en de leefklimatscores (horizontale as) van de referentiegroep (links) en de gezinshuizen (rechts) die deel hebben genomen.

De rapportcijfers die de jongeren hebben toegekend aan de elementen van het leefklimaat ondersteunen de positieve schaalcores (zie tabel 6). De rapportcijfers lopen uiteen van een zeer goed voor de veiligheid van de jongeren in het gezinshuis ($M = 9.0$), de veiligheid van andere jongeren ($M = 8.8$) en de ondersteuning van de gezinshuisouders ($M = 8.5$), tot een goed voor hetgeen de jongeren leren ($M = 8.1$), de sfeer ($M = 7.6$) en de eerlijkheid van de regels in het gezinshuis ($M = 8.0$). De eerlijkheid van de jongeren in het gezinshuis is gemiddeld het laagste beoordeeld, maar ook dit element is met een ruim voldoende beoordeeld ($M = 7.3$).

Tabel 6: Rapportcijfers van de kinderen uit de gezinshuizen (12+ jaar) voor de elementen van het leefklimaat.

	<i>Aantal jongeren</i>	<i>Laagste cijfer</i>	<i>Hoogste cijfer</i>	<i>Gemiddelde</i>	<i>Standaardafwijking</i>
Ondersteuning van de gezinshuisouders	89	5.0	10.0	8.5	1.17
Wat je hier leert	90	2.0	10.0	8.1	1.67
De sfeer in het gezinshuis	90	2.0	10.0	7.6	1.61
Eerlijkheid in het gezinshuis	90	1.0	10.0	7.3	1.93
De (eerlijkheid van de) regels in het gezinshuis	90	2.0	10.0	8.0	1.78
Jouw veiligheid in het gezinshuis	90	4.0	10.0	9.0	1.40
De veiligheid van anderen in het gezinshuis	89	4.0	10.0	8.8	1.44

De toelichtingen die de jongeren hebben gegeven bij de rapportcijfers komen in hoge mate overeen met de toelichtingen die de kinderen hebben gegeven. Vanwege de grote hoeveel toelichtingen, zullen alleen de toelichtingen van de laagste en de hoogste rapportcijfers worden besproken. Achtereenvolgens worden de toelichtingen bij de elementen: *Ondersteuning van de gezinshuisouders*, *Wat je hier leert in het gezinshuis*, *De sfeer in het gezinshuis*, *De eerlijkheid in het gezinshuis* en *De (eerlijkheid van de) regels in het gezinshuis*. Als laatste wordt ingegaan op de veiligheid in het gezinshuis.

De **ondersteuning** van de gezinshuisouders is door maar liefst 85 jongeren met een zeven of hoger beoordeeld. De vier jongeren die een 5 of een 6 hebben toegekend geven aan: 'Het kan nog beter', 'Als je hulp nodig hebt helpen ze je vaak te laat' en 'Het is niet altijd duidelijk genoeg, ook niet als je om duidelijkheid vraagt'. De andere jongeren zijn positief over de ondersteuning van de

gezinshuisouders en geven onder andere aan: 'Er is altijd een gezinshuisouder aanwezig en die is behulpzaam', 'Ze helpen me altijd als ik ze nodig heb' en 'Want ze houden van me'.

Zes jongeren hebben **hetgeen zij leren** met een onvoldoende beoordeeld. Zij geven aan niet veel te leren of het niet nodig hebben dingen te leren. Andere jongeren geven aan veel nuttige dingen voor later te leren, dat ze leren netjes te zijn en respectvol met andere mensen om te gaan en leren zelfstandig te worden. Andere jongeren geven daarnaast aan: 'Ik leer hier omgaan hoe het is om in een gezin te wonen', 'We bereiden ons voor op de toekomst' en 'Ik leer hier veel ook van andere kinderen'.

De **sfeer** in het gezinshuis wordt door tien jongeren met een onvoldoende beoordeeld. Zij geven aan dat er veel ruzie is, dat het soms druk is en er veel stiekeme dingen gebeuren ('Veel te veel ruzie', 'Er wordt veel geroddeld en gelogen' en 'Ik kan nog niet met iedereen goed opschieten'). Kinderen die een hoger cijfer hebben toegekend geven aan dat het 'gezellig' is, dat er een goede sfeer hangt, waarbij een aantal ook aangeeft dat de sfeer niet altijd goed is omdat er soms ruzies zijn. Kennelijk vinden jongeren dat die ruzies er soms bij horen, omdat ze toch een zeer hoog cijfer toekennen (onder andere: 'Het is altijd gezellig in huis en buitenhuis', 'Omdat er wel soms ruzies zijn, maar meestal wordt dat goed opgelost', 'Af en toe ruzie maar dat hoort er bij. Verder is hier echt een topsfeer' en 'Het is heel gezellig').

Jongeren die de **eerlijkheid** van de jongeren met een onvoldoende hebben beoordeeld geven aan dat er wordt gejat, gelogen en geroddeld. Veruit de meeste jongeren geven echter aan dat zij en andere jongeren eerlijk zijn tegen elkaar ('Je vertrouwt de anderen', 'Omdat er van iedereen wordt geëist dat hij eerlijk is' en 'We leren hier ook om altijd eerlijk te zijn').

De elf jongeren die de **regels** met een onvoldoende hebben beoordeeld geven met name aan de regels te streng, oneerlijk of niet duidelijk te vinden. Toch beoordeeld het overgrote deel van de jongeren de regels met een voldoende tot goed en geven daarbij aan dat regels nou eenmaal regels zijn, dat ze daar mee leren omgaan of dat ze gewoon duidelijk, terecht of noodzakelijk zijn.

Tot slot geeft het overgrote deel van de jongeren aan zich **veilig** te voelen in het gezinshuis omdat er weinig dingen gebeuren en ze goed worden geholpen en beschermd door de gezinshuisouders ('Altijd veilig, zijn nooit gevaarlijke momenten', 'Ze letten op me en ik voel me veilig' en 'Ik kan me gewoon op mijn plek voelen').

Discussie en aanbevelingen

Bespreking resultaten

Uit de resultaten van dit eerste onderzoek blijkt dat er in de onderzochte gezinshuizen een positief leefklimaat door de jongeren werd ervaren. De resultaten zijn significant positiever ten opzichte van de resultaten van jongeren uit de residentiële jeugdzorg en worden ondersteund door de zeer positieve (gemiddelde) rapportcijfers en toelichtingen. Dit geldt zowel voor de 8-11 jaar en de 12+ groep. Er zijn verschillen tussen gezinshuizen, maar de meeste onderzochte gezinshuizen laten op alle vier de schalen een zeer positieve score zien. Uit de toelichtingen die de jongeren bij de rapportcijfers hebben toegekend kan worden afgeleid wat de jongeren belangrijk vinden bij de verschillende elementen van het leefklimaat. De jongeren waarderen met name de steun die ze krijgen en de relatie met de gezinshuisouders. Zij geven aan veel te leren, bijvoorbeeld dingen voor de toekomst of hoe het is om in een gezin te wonen. De sfeer is volgens de jongeren vaak goed en gezellig, maar soms kan het ook druk zijn of zijn er ruzies. Dit doet niks af aan de sfeer, omdat veel jongeren alsnog een goed cijfer hebben toegekend. Hoewel veel kinderen regels niet leuk of onterecht vinden, geeft de meerderheid toch aan dat de regels gewoon goed en duidelijk zijn en er ook bij vinden horen. Tot slot geeft de meerderheid van de jongeren aan zich veilig te voelen in het gezinshuis, met name doordat de gezinshuisouders goed op ze letten en ze beschermen. Als jongeren zich onveilig voelen, komt dat met name doordat andere jongeren boos zijn.

Conclusie en aanbevelingen

Het resultaat van deze studie is zondermeer positief te noemen. De resultaten van het huidige onderzoek ondersteunen daarbij de hypothese dat een kleinschalige woonvoorziening een positief effect heeft op de beleving van het leefklimaat (Bekken, & Van der Helm, *in press*). Ondanks de positieve resultaten moet worden aangemerkt dat niet alle gezinshuizen die zijn aangesloten bij Gezinshuis.com hebben deelgenomen aan het onderzoek (ongeveer 20% van de gezinshuizen heeft deelgenomen), waardoor onduidelijk is of de steekproef representatief is voor alle gezinshuizen binnen de organisatie.

De reden waarom jongeren die in gezinshuizen wonen een significant positiever leefklimaat ervaren dan jongeren die in residentiële jeugdzorginstellingen wonen kan uit dit onderzoek niet worden verklaard. Uit dit onderzoek wordt het echter wel duidelijk dat er grote verschillen waarneembaar zijn. Verdiepend vervolgonderzoek naar de gezinshuizen kan inzicht bieden in de beleving van de jeugdigen en jongeren in de gezinshuizen en kan inzicht geven over 'wat werkt' in de behandeling van deze jongeren. Kwalitatief onderzoek (interviews) kan verschillen tussen de beleving van plaatsing in residentiële jeugdzorg en gezinshuizen aan het licht brengen, waarbij met name de rol van de verzorger die continu beschikbaar is en de (fysieke) setting waarin het verblijf zich afspeelt aandacht verdienen. Hoe komt het bijvoorbeeld dat het leefklimaat in gezinshuizen veel positiever wordt ervaren? Komt dit ook tot uiting in het gedrag van de kinderen en jongeren? Daarnaast zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op de belevingen en ervaringen van gezinshuisouders en de biologische kinderen van de gezinshuizen. Staan zij er net zo positief in? Waar lopen gezinshuisouders tegenaan? Tot slot zou vervolgonderzoek kunnen aantonen of de gezinshuizen in staat zijn om de positieve resultaten te behouden, in welke mate dit de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongeren beïnvloed en of er inclusie- of exclusiecriteria zijn voor plaatsing van kinderen in gezinshuizen. Recent onderzoek heeft aangetoond dat de ontwikkeling van kinderen en jongeren in gezinshuizen op een aantal gebieden (ondanks vooruitgang in psychosociaal welzijn) op de lange termijn achterbleef (Leloux-Opmeer, Kuiper, & Scholte, 2016).

Uit het onderzoek volgen een aantal aanbevelingen. Een eerste aanbeveling is dat de resultaten van het onderzoek worden besproken met de gezinshuisouders en de kinderen en jongeren die deel hebben genomen aan het onderzoek. Het bespreken van de resultaten (ook met de kinderen/jongeren) zorgt ervoor dat het leefklimaat gaat 'leven' in het gezinshuis en zorgt voor een gedeelde verantwoordelijkheid om een positief leefklimaat te creëren. Op die manier kan het leefklimaat in de gezinshuizen die een relatief lage score hebben behaald positief worden beïnvloed. Daarnaast kunnen gezinshuisouders,

door ervaringen te delen of door intervisie leren van elkaar en elkaar helpen het leefklimaat positief te beïnvloeden. Daarnaast weten we uit ervaring dat herhaald meten, eventueel in combinatie met coaching goed werkt en de gezinshuisouders houvast biedt. Wanneer gezinshuisouders op een goede manier worden ondersteund, zijn zij beter in staat de complexe balans tussen controle (grenzen stellen) en flexibel handelen (omgaan met unieke eigenschappen en behoeften van het kind) op te zoeken. Alleen het gezamenlijk reflecteren op en monitoren van alledaagse gebeurtenissen kan hier al een verschil in maken. Tot slot verdient het aanbeveling om bij de volgende meting ook het werkklimaat van de gezinshuisouders (en het klimaat van de eigen kinderen) te meten. Dergelijke additionele informatie kan meer inzicht verschaffen in de wisselwerking tussen de ervaring van het leefklimaat tussen gezinshuisouders, gezinshuiskinderen en eigen kinderen. Het valt te verwachten dat kinderen in een dergelijk positief klimaat zullen groeien en floreren. Uit analyse van de uitstroomgegevens kan worden opgemaakt of de kinderen en jongeren na het verblijf in een gezinshuis inderdaad vooruit zijn gegaan. Dat valt wel te verwachten, want ieder kind wil naast overleven ook groeien en erbij horen.

Referenties

- Ackerman, S. J. & Hilsenroth, M. J. (2003). A review of therapist characteristics and techniques positively impacting the therapeutic alliance. *Clinical psychology review*, 23, 1-33.
- Bekken, F.F. & Van der Helm, G.H.P. (submitted). Hoop een huis geven.
- Beld, M., van der Helm, G. H. P., De Swart, J. & Stams, G. J. J. M (submitted). Back to school, measuring classroom in (semi) secure and correctional prison schools.
- Bronfenbrenner, U. (1992). Ecological systems theory. In R. Vasta (Ed.). *Six theories of child development: Revised formulations and current issues* (pp. 187-249). London: Jessica Kingsley.
- Crick, N.R. & Dodge, K.A. (1996). Social information Processing Mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*, 67 (3), 993-1002.
- Dekker, A.L., Van Miert, V.S.L., Roest, J.J. & Helm, G.H.P. van der (2012). Van onbehandelbaar naar behandelbaar. Unpublished manuscript, Hogeschool Leiden.
- De Valk, S., van der Helm, G. H. P., Beld, M., Schaftenaar, P., Kuiper, C., & Stams, G. J.J.M. (2015). Does punishment in secure residential youth care work? An overview of the evidence. *Journal of Children's Services*, 10(1).
- De Valk, S., Kuiper, C., van der Helm, G.H.P., Maas, A.J.J.A. & Stams, G.J.J.M. (2016). Repression in residential youth care: A scoping review. *Adolescent Research Review*, Vol.1(3), 195-216.
- Eltink, E., Helm, G.H.P. van der, Wissink, I.B., & Stams, G.J.J.M. (2015). The relation between living group climate and reactions to social problem situations in detained adolescents: "I stabbed him because he looked mean at me". *International Journal of Forensic Mental Health*, 14, 101-109.
- Heynen, E., Helm, G.H.P. van der, Cima, M., Stams, G.J.J.M. & Korebrits, A. (2015). The relation between living group climate, aggression and callous unemotional traits in delinquent boys in detention. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*.
- Leloux-opmeer, H., Kuiper, C. & Scholte, E.M. (2016). Ontwikkelingen en hulpverleningsresultaat een jaar na plaatsing in pleegzorg, gezinshuizen en open residentie; verschillen en overeenkomsten. Horizon: onderzoeksafdeling.
- Matthys, W., Cuperus, J.M. & Van Engeland, H. (1999). Deficient social problem-solving in boys with ODD/CD, with ADHD, and with both disorders. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38 (3), 311-321.
- Marshall, W. L., Fernandez, Y. M., Serran, G. A., Mulloy, R., Thornton, D., Mann, R. E., & Anderson, D. (2003). Process variables in the treatment of sexual offenders: A review of the relevant literature. *Aggression and Violent Behavior: A Review Journal*, 8, 205-234.
- Roest, J.J., Helm, G.H.P. van der, & Stams, G.J.J.M. (2016). The relation between therapeutic alliance and treatment motivation in residential youth care: A cross-lagged panel analysis. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 33 (5), 455-468.
- Ros, N. M., Van der Helm, G. H. P., Wissink, I., Stams, G. J. J. M., & Schaftenaar, P. (2013). Institutional climate and aggression in a secure psychiatric setting. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*.
- Soeverein, F. A., Van der Helm, G. H. P. , & Stams, G. J. J. M. (2013). 'Nothing works' in secure residential care? *Children and Youth Services Review*, 1941-1945.
- Van der Helm, G. H. P., Stams, G. J. J. M., Van der Stel, J. C., Van Langen, M. A. M., & Van der Laan, P. (2011b). Group climate and empathy in a sample of incarcerated boys. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 56, 1149-1160.
- Van der Helm, G. H. P. & Stams, G. J. J. M. (2012). Conflict and coping by incarcerated clients and group workers in secure residential facilities. In K. & Oei, *Progression in Forensic Psychiatry: About Boundaries*. Amsterdam: Kluwer.
- Van der Helm, G. H. P., Klapwijk, M., Stams, G. J. J. M., & Van der Laan, P. H. (2009). 'What works' for juvenile prisoners: the role of group climate in a youth prison. *Journal of Children's Services*, 4, 36-48.
- Van der Helm, G. H. P., Stams, G. J. J. M., & Van der Laan, P. H. (2011a). Measuring group climate in prison. *The Prison Journal*, 91, 158-177.
- Van der Helm, G. H. P., Stams, G. J. J. M., Van Genabeek, M., & Van der Laan, P. H. (2011c). Group

- climate, personality, and self-reported aggression in incarcerated male youth. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 1, 23-39.
- Van der Helm, G. H. P., Boekee, I., Stams, G. J. J. M. & Laan, P. H., van der (2011d). Fear is the key. Keeping the balance between flexibility and control in Dutch youth prison. *Journal of Children's Service*, 4, 248-263.
- Wilson, S. J., & Lipsey, M. W. (2007). School-based interventions for aggressive and disruptive behavior: Update of a meta-analyses. *American Journal of Preventive Medicine*, 33, 130-143.
- I Behavior*, 76, 374-386.